

คำกล่าวเปิดงานสัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๔๒

เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง

โดย นายอานันท์ ปันยารชุน

ประธานสภาสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๒

ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี้ จอมเทียน ชลบุรี

ท่านผู้มีเกียรติ

ในฐานะประธานสภาสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และในนามของคณะผู้จัดการ
สัมมนา ผมขอต้อนรับท่านผู้มีเกียรติเข้าสู่การสัมมนาวิชาการประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๒

การสัมมนาทางวิชาการประจำปีนี้ ผมถือว่าพิเศษกว่าทุก ๆ ปี คือพิเศษด้วยโอกาส ด้วยคณะ
ผู้ร่วมจัดการสัมมนา และด้วยหัวข้อ

ความพิเศษประการแรกและถือว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง คือการที่คณะผู้จัดการสัมมนา ได้มี
โอกาสร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิม
พระชนมพรรษา ๖ รอบ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาที่ทรงคอยชี้นำ และเป็นแกนหลักในการ
แก้ปัญหาวิกฤตการณ์ของประเทศในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมือง
วิกฤตการณ์ภัยธรรมชาติ วิกฤตการณ์ทางสังคม เช่น ความยากจน และความอยู่ดีกินดีของประชาชน
ในประเทศ และล่าสุดพระองค์ได้พระราชทานแนวคิดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นทาง
เลือกใหม่ ท่ามกลางภาวะวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ได้มีการขบคิดกันในวงกว้าง และพิจารณา
สานต่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศต่อไป ในโอกาสอันเป็นมงคลยิ่งนี้ ผมขอถือโอกาสใน
นามของท่าน ร่วมน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัย ขอจงทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

ความพิเศษประการที่สอง ได้แก่ คณะผู้ร่วมจัดการสัมมนา ปีนี้ก็เช่นเดียวกันกับทุกปี คือ
TDRI ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์ประธาน
มูลนิธิชัยพัฒนา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มูลนิธิชัยพัฒนา ร่วมจัดการสัมมนาวิชาการประจำปีกับ
TDRI นอกจากนี้ เรายังได้รับเกียรติและความร่วมมือจากหน่วยงานสำคัญ ๆ อีกถึง 3 หน่วยงาน คือ

สภาวิจัยแห่งชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หรือ NIDA และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่าสภาพัฒน์ฯ

ความพิเศษประการที่สาม คือ หัวข้อการสัมมนา เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งหน่วยงานที่ร่วมจัดการสัมมนาต่าง ๆ ก็มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาก่อนหน้าการประชุมนี้ ทางสภาวิจัยแห่งชาติได้มีการจัดเสวนาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ: มุมมองของนักเศรษฐศาสตร์” ขึ้น ๒ ครั้ง โดยมีผู้แทนจาก TDRI สภาพัฒน์ฯ และ NIDA เข้าร่วมด้วย ทาง NIDA ก็ได้ทำการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สืบเนื่องจากการศึกษาของ NIDA เอง เกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ในปีก่อนหน้านี้นี้ และสำหรับสภาพัฒน์ฯ ก็ได้มีการศึกษาเพื่อพิจารณาแนวทางที่เหมาะสมที่สุด ในการนำเอาแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาประกอบการกำหนดกรอบการพัฒนาประเทศ

คณะผู้ร่วมจัดการสัมมนามีความเห็นตรงกันว่า ควรจัดการสัมมนาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน และมีความชัดเจนมากขึ้นในเชิงกรอบความคิด และการประยุกต์ใช้กรอบความคิดดังกล่าว เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะต่อไป

เพื่อให้มั่นใจว่าการตีความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปตามแนวพระราชดำริ คณะผู้จัดการสัมมนาได้รับความกรุณาจาก ฯพณฯ องคมนตรี เชาวัน ฌ สีลวันต์ ได้ร่วมประชุมกับผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรอง พระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ต่อมาได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต นำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์คุณอย่างล้นพ้น ผมขออัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอ่าน ณ ที่นี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก
ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหาร
ประเทศให้ดำเนินไปในทาง *สายกลาง* โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อ
โลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง
ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อัน
เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความ
รอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคน
ในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกใน
คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความ
อดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ
การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และ
วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ถ้าท่านได้พิจารณาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างละเอียด ก็จะเห็นว่ามีความลึกซึ้ง
อย่างมาก แท้จริงแล้วพระองค์ท่านพระราชทานแนวความคิดด้าน “เศรษฐกิจพอเพียง” มาตั้งแต่เมื่อ
๒๕ ปีที่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้ทรงใช้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ผมคิดว่าพระองค์ท่านใช้คำว่า “พอเพียง”
โดยเติมคำว่า “เศรษฐกิจ” เข้าไป เพราะบริบทในการพระราชดำรัสในครั้งล่าสุดเมื่อ ๒ ปีที่ผ่านมา
คือวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากภาวะความไม่พอเพียง ไม่พอใจ และสำคัญที่สุด คือไม่พอ
ประมาณ จนก่อให้เกิดปัญหาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและวิกฤติการณ์ในที่สุด

ในปี ๒๕๑๗ ช่วงที่สังคมไทยอยู่ในภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมือง และสังคมไทยมีปัญหา
การกระจายรายได้ พระองค์ท่านทรงเน้นในพระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ว่า คนอื่นจะว่าเมืองไทยล้ำสมัย เชย ไม่มีสิ่งที่ทันสมัย ก็ช่างเขา แต่ “เราอยู่พอมีพอกิน” และพระ
องค์ท่านได้ทรงทดลองโครงการและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อความพอมีพอกินของพสกนิกรเสมอมา เป็นที่
น่าสังเกตว่าทรงเน้นคำว่า “พอ” มาโดยตลอด “พอมีพอกิน” “พอเพียง” และในกระแสพระราชดำรัส
เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี ๒๕๔๑ ก็ทรงเสริมคำว่า “พอดี”
เพราะเมื่อเรารู้ว่าจุดใดคือ “พอ” เมื่อนั้นเราก็จะเกิดความพอใจ เมื่อรู้จักพอใจก็จะรู้จักความพอ
ประมาณ เมื่อรู้จักพอประมาณก็จะรู้จักให้ เมื่อรู้จักให้ก็เริ่มเกิดการแบ่งปัน เกื้อกูลกัน เกิดความสงบ
ในสังคม เกิดความเข้มแข็งในชุมชน เกิดศักยภาพ และท้ายที่สุด จะเกิดความมั่นคงและยั่งยืน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ครั้งแรกในปี ๒๕๑๗
และมีพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในอีก ๑ ปีต่อมา มีหลายฝ่ายโยงเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับ
ภาคการเกษตรเป็นหลัก อันที่จริงเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตที่ปรับใช้ได้กับทุก
ภาคเศรษฐกิจ เช่น ภาคอุตสาหกรรม ภาคการเงินการธนาคาร เป็นต้น โดยให้การดำรงอยู่และการ
ปฏิบัติตนมีพื้นฐานอยู่บนความพอดี อยู่ในทางสายกลาง การตัดสินใจอย่างมีเหตุมีผล มีความเข้ม
แข็ง มั่นคงและยั่งยืน พร้อมปรับสภาพให้รับมือกับความไม่แน่นอน และความผันผวนจากภายนอก
ประเทศ โดยอาศัยความรอบคอบ รอบรู้ ความร่วมมือ ความสุจริต และความเพียรในการพิจารณา
ทางเลือก ประเมินและบริหารความเสี่ยง ตลอดจนพิจารณาข้อจำกัดในการตัดสินใจ เมื่อได้หลักพื้น

ฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเช่นนี้แล้ว ก็เป็นที่แน่ชัดว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปปฏิบัติใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศได้ในทุกภาค ในภาคสังคม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็นำไปเป็นหลักก็ได้ การกระจายรายได้ให้เกิดความพอเพียงระหว่างคนที่มามากกว่ากับคนที่ม้น้อยกว่า การกระจายอำนาจในการปกครอง ส่งเสริมให้ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง มีความสม่ำเสมอ มีสติ มีเหตุผลในการตัดสินใจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในภาคเศรษฐกิจและสังคมใด หากมีความ “พอเพียง” เป็นหลักยึดให้เกิดความพอดีแล้ว การปรับตัวสำหรับอนาคตก็จะทำได้โดยง่าย การก้าวต่อไปข้างหน้าก็จะรอบคอบ ระวังระมัดระวัง

ประเด็นหนึ่ง ที่ผมคิดว่าสำคัญมากก็คือ แม้ว่าคำในพระราชดำรัสจะติดปากพวกเราอยู่ว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” องค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจ แต่อยู่ที่ “วิถีชีวิต” วิถีการดำรงชีวิตของคนไทย ที่ตัดขวางสังคมในทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ผมคิดว่าเรากำลังเผชิญกับภัยพิบัติภายนอกในการมองหาสาเหตุของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ที่มักได้ยินเสมอก็คือ การเข้าใจประเด็นบุญทำกรรมแต่แต่เพียงผิวเผิน อะไรเกิดขึ้นก็โทษกรรม ถือเป็นปัจจัยภายนอกที่พันตัว ทั้งที่ในทางพุทธศาสนา กรรมก็คือการกระทำ การกระทำของใคร ก็การกระทำของเราแต่ละบุคคล ผมคิดว่า คนไทยต้องเปลี่ยนทัศนคติการมองหาสาเหตุจากปัจจัยภายนอกให้ได้ ก่อนที่จะโทษคนอื่นหรือฟังคนอื่น ควรจะต้องกลับมาดูตัวเองว่าทุกอย่างอยู่ที่เรา เกิดจากเรา เราจึงต้องฟังตัวเอง ดังกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า อย่าอึดใจมองคนอื่นหายใจ อย่าอึดใจมองคนอื่น ถัดจากการไม่อึดใจมองคนอื่นก็คือการเรียนรู้ที่จะอึดใจของตัวเอง นอกจากจะไม่ฟังคนอื่นแล้ว ต้องเปลี่ยนทัศนคติไม่ตามคนอื่นจนเกินพอดีด้วย ไม่ใช่เห็นใครมีอะไรหรือทำอะไรก็ตาโตไปกับเขาหมดโดยขาดสติ ใครลงทุนอะไรก็ทำตามหมด อันนี้ในทุกระดับนะครับ ทั้งระดับบุคคลและระดับระบบ ควรหันกลับมาถามตัวเอง มากำหนดที่ตัวเองมากกว่า ดังที่พระธรรมปิฎกหรือท่านประยุทธ์ ปยุตโต ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย” ตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ ว่าการเข้าถึงเศรษฐศาสตร์ก็โดยธรรม ธรรมะในที่นี้ไม่ใช่จริยธรรม แต่คือสังฆธรรมตามธรรมชาติ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ ธรรมชาติตามความจริงที่เราควรพิจารณาให้ถ่องแท้ แยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ทั่วถึง เพื่อหาทางออกจากวิกฤติและดำรงชีวิต ตลอดจนปฏิบัติตนในแนวที่แตกต่างจากเดิม ที่กล่าวมานี้ ก็เพื่อจะโยงให้เห็นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยแก่น ว่าด้วยคุณค่า เช่นสติ ความรอบคอบ พอดี และทางสายกลาง และว่าด้วยสติปัญญา เป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทดลองแล้ว ในโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ ของพระองค์ จนทรงเห็นจริงว่าสามารถใช้ได้ เมื่อเราเข้าใจถึงแก่นเช่นนี้ การพัฒนากรอบและเครื่องมือที่เหมาะสมกับสภาพของโลกปัจจุบัน ก็เป็นข้อท้าทายของเราทุกคน

สุดท้ายนี้ผมขอก้าวถึงจุดมุ่งหมายปลายทางของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสั้น ๆ ถ้าเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแก่น แนวปฏิบัติต่าง ๆ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ก็คือเครื่องมือ หลักชัยก็คือการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable development สิ่งเหล่านี้เป็นความยั่งยืนซึ่งมีที่มาจากความตระหนักว่าในระบบมีข้อจำกัดในด้าน input มิใช่มีทรัพยากรด้านต่าง ๆ มาถล่มไปได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด เป็นความยั่งยืนที่เกิดจากความเข้าใจว่า input และ output ต้องสมดุลกัน ต้องใช้ input และ บริหาร output อย่างมีสติ อย่างรอบคอบ อย่างพอดี และอย่างพอเพียง

ผมขอฝากไว้เพียงเท่านี้ และผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกท่านจะร่วมกันระดมความคิดอย่างสร้างสรรค์ ในระยะเวลาวันครั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจ ทำความเข้าใจกับตัวเอง ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถ่องแท้ กับความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” และช่วยกันพิจารณาถึงการประยุกต์ใช้ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” สำหรับแนวทางการพัฒนาประเทศทางด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง และยั่งยืนสู่สหัสวรรษใหม่ที่กำลังมาถึง

บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการสัมมนาทางวิชาการประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๒